

PARTICULARISME ȘI SEPARATISME ÎN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ

CSABA M. KOVÁCS¹

Abstract: – *Particularism and Separatism in Western and Northern Europe.* The events connected to autonomism and separatism in Europe are the continuation of older conflicts, often forgotten in the larger context of European integration history. The Brexit will aggravate the breaches within Britain, making uncertain even the survival of the UK. The present crisis of the EU is also a warning of the dangers separatism can represent for the whole continent and even further. The second part of the study treats about the cases from Germany, the United Kingdom, Belgium and Northern Europe.

Cuvinte-cheie: *autonomie, regionalism, federalism, separatism, autodeterminare, integritate teritorială*

La abia cinci ani după faimoasa declarație a cancelarului german Angela Merkel despre eșecul politicii de integrare și multiculturalism (Kovács, 2011), primul ministru al landului Bavaria Horst Seehofer a avertizat-o pe doamna cancelar să pună capăt politicii liberale de imigrație și a criticat Austria pentru politica ”frontierelor deschise” în fața refugiaților. Seehofer, leader al Uniunii Creștin-Sociale (partidul din Bavaria corespunzător cu creștin-democrații din restul Germaniei), a atacat decizia doamnei Merkel de a deschide granițele Germaniei și de a primi refugiații din zonele afectate de războaie. A spus că situația din Bavaria a devenit insuportabilă și a dat vina în mare măsură pe guvernul din Berlin. Horst Seehofer a dat doamnei Merkel un ultimatum până la ziua Tuturor Sfinților (1 noiembrie) pentru a-și revizui politica imigraționistă. Obiecțiile prim-ministrului bavarez în ceea ce privește imigrația nu constituie o noutate. El a avertizat că va sesiza Curtea Constituțională a Germaniei în această chestiune dacă doamna cancelar nu reușește să pună stavilă numărului de refugiați care sunt admiși pe teritoriul Germaniei (Oliveira, 2015).

Am putea să ne întrebăm, firește, ce a făcut-o pe doamna cancelar să-și schimbe atât de drastic atitudinea față de imigranți în ultimii ani ? Răspunsul se găsește în esență în diferențele dintre contextul politic (intern și internațional) din 2010 și respectiv 2015, dar acestea nu

sunt relevante pentru obiectul studiului de față. Ceea ce contează aici e faptul că liderul celui mai mare land federal, cel mai puternic politician din Bavaria, deși membru al coaliției federale de guvernământ, a cutezat să atace și chiar să amenințe cancelarul federal cu măsuri unilaterale formulate într-un ultimatum. Este oare aceasta doar un episod al permanentului joc de putere de la Berlin, sau o nouă manifestare a particularismului bavarez ?

Bavaria și-a revendicat dintotdeauna o identitate proprie, locuitorii ei considerându-se în primul rând ”bavarezi” și abia după aceea germani. Acest sentiment s-a accentuat mai ales din momentul în care Regatul Bavariei s-a alăturat Imperiului German dominat de prusacii protestanți, când naționaliștii bavarezi ar fi preferat să mențină Bavaria ca un stat catolic independent. În prezent, cei mai mulți bavarezi acceptă că Bavaria este parte integrantă a Germaniei, cu excepția partidului minoritar Bavaria, ai cărei membri militează pentru independență în cadrul U.E. O problemă de actualitate este identitatea multiplă a bavarezilor: în nord Franconia, cu vorbitori de germană est-franconiană, în sud-vest Suabia Bavareză, vorbind dialectul șvab și în cele din urmă Altbayern (sau așa-zisa Bavarie Veche), reprezentând teritoriile bavareze anterioare anexărilor de pe urma Congresului de la Viena (1815), incluzând părți din Palatinatul Superior, Bavaria Inferioară și Bavaria Superioară, de

¹ „Babeș-Bolyai” University, Faculty of Geography, 400009, Cluj-Napoca, Romania, e-mail: csaba.kovacs@ubbcluj.ro

limbă austro-bavareză. În plus, ca urmare a expulzării a numeroși etnici germani din Europa de Est (cei mai mulți din Regiunea Sudetă) a dus la situația în care actualmente mare parte a populației landului Bavaria, deși de origine germană, să nu fie “autentic bavareză”.

În cadrul statelor federale, înființate (în cele mai multe cazuri) prin aderarea benevolă la federație a unor state preexistente, statele membre își păstrează în mare parte suveranitatea, rămânând prin definiție state în cadrul unui stat nou. Aceasta înseamnă că atribuțiile ce rezultă din principiul suveranității vor fi împărțite între statele membre și guvernul federal, existând în ultimă instanță și posibilitatea părăsirii federației de către unele state membre. Acest din urmă principiu însă nu se realizează de cele mai multe ori fără conflicte serioase, cum ne arată și istoria Războiului Civil din S.U.A. sau, mai recent, cea a dezintegrării Iugoslaviei. În orice caz, majoritatea statelor federale din Europa actuală (Germania, Austria, Elveția) nu sunt amenințate (deocamdată) cu dezintegrarea de tendințele centrifuge ale statelor membre, exceptând Belgia și Bosnia-Herțegovina. Nu se pune nici problema loialității Bavariei față de R.F. Germania. Alta este însă situația în Catalonia (Kovács, 2017) sau în Scoția (v. mai jos), teritorii autonome în state regionale, dar nu federale.

Pe teritoriul Germaniei nu totdeauna statele federale sunt principalele reprezentante ale particularismului regional, acesta manifestându-se și independent de granițele statelor membre sau chiar ale federațiilor. Ele sunt de obicei legate de identități și nostalgii etno-culturale existente sau de formarea unor identități regionale transfrontaliere, cu rădăcini istorice multisekulare.

Alemania a fost o regiune istorică locuită în antichitate/evul mediu timpuriu de triburile germanice ale alamanilor, acoperind în prezent teritoriile vorbitoare ale dialectului alemanic din actuala Germania (landurile Baden-Württemberg și vestul Bavariei), Austria (Vorarlberg), Elveția (cantoanele germanofone), Franța (Alsacia-Lorena) și Luxemburg. Separatismul alemanic este o mișcare avându-și originea în era

napoleoniană (1805-1815), temporar reînviată în anii urmând primului Război Mondial (1919), precum și celui de al doilea (1946-1952), având în program unirea cu Elveția a ținuturilor locuite de germanii alemanici.

După primul Război Mondial, la 11 mai 1919, în cadrul așa-zisei Deutschösterreich populația din Vorarlberg a votat la un referendum în proporție de 81% unirea cu Elveția, însă revendicarea a fost respinsă atât de guvernul austriac, cât și de către Elveția. Cam în aceeași perioadă, tendințe similare în Baden și în Württemberg au fost înăbușite înainte de a se putea organiza un referendum.

După cel de al doilea Război Mondial, a existat o mișcare politică în sudul Alsaciei și în Badenul de sud, avându-și originea în mișcarea de rezistență antinazistă, care avea ca scop crearea unui stat alemanic împreună cu cantonul Basel din Elveția. Principala organizație a separatismului alemanic a fost Schwäbisch-Alemannischer Heimatbund, însă autoritățile de ocupație franceze nu au sprijinit mișcarea și au refuzat să aprobe înființarea unui partid politic având în program crearea unui stat alemanic. Actualul land Baden-Württemberg a luat naștere în cadrul R.F.G. în 1952, punând capăt efectiv oricărui scenariu politic verosimil al separatismului alemanic. Ideea a rămas totuși în viață, mai degrabă ca un sentiment nostalgic decât un program politic, mai ales în Badenul de sud, singura regiune unde la referendumul din 1951 majoritatea alegătorilor au votat împotriva unificării cu Württemberg (Tokodi, 1983, Niederhauser, 1983).

Lusacia (Lausitz) este o regiune situată în zona frontierei actuale germano-polone, cândva locuită în majoritate de sorbi, o etnie de limbă slavă înrudită cu silezienii și cu polonezii. În evul mediu a aparținut (împreună cu Silezia) de teritoriile coroanei Cehiei, însă în 1635 (prin Pacea de la Praga) a intrat în componența Electoratului, apoi a Regatului Saxoniei, ca să fie divizată la Congresul de la Viena (1815) între Prusia și Saxonia.

După unificarea Germaniei, lusacienii au cerut ca teritoriul lor să devină o unitate

administrativă distinctă, însă autoritățile imperiale l-au împărțit din nou, de această dată între provinciile Brandenburg și Silezia. Cea de a doua jumătate a secolului al 19-lea și prima parte a celui următor au fost martore la o reînviere a culturii lusacienilor de origine slavă. S-a format limba modernă a Lusaciei Inferioare și Superioare (sorba), a înflorit literatura națională și au luat naștere organizații reprezentative cum ar fi Maćica Serbska sau Domowina. Toate acestea au luat un sfârșit brutal după 1933, când naștii au interzis nu numai toate organizațiile, ziarele și revistele sorbilor, dar și folosirea limbii materne, mulți sorbi fiind internați în lagăre de concentrare.

În 1945, conform înțelegerii de la Potsdam, Lusacia a fost din nou divizată, de data aceasta între Polonia și zona de ocupație sovietică (din 1949 R. D. Germană), cea din urmă devenind în 1952 parte a regiunii administrative Dresden (Saxonia). După reunificarea Germaniei în 1989 a fost reînființat landul Saxonia, care cuprinde însă numai Lusacia Superioară, întrucât Lusacia Inferioară (cu centrul la Cottbus) a revenit landului Brandenburg.

În 1950 sorbii au obținut autonomia culturală în cadrul R.D.G., sub egida panslavismului sovietic, dar sub controlul Partidului Socialist al Unității Germane. Au fost înființate școli și reviste în limba sorbă și a fost reînviată asociația Domowina. În același timp, populația germanofonă din Lusacia Superioară și-a dezvoltat o puternică identitate regională, manifestată prin patriotism local. Încercarea de a înființa un land separat al Lusaciei în cadrul R.F. Germania a eșuat în 1990, constituțiile landurilor Brandenburg și Saxonia garantând dreptul la identitate culturală, neacordând însă autonomie provinciei (Winkler, 2002).

Pomerania este o regiune istorică situată la sud de Marea Baltică, împărțită actualmente între Germania și Polonia. Locuită inițial în majoritate de pomeranii slavofoni, provincia a fost treptat germanizată în secolele când a aparținut Ordinului Teutonic, deși în secolele 15-16 mare parte a ei a făcut parte din Polonia. Tratatul de pace din Westfalia (1648) a împărțit Pomerania

între Regatul Suediei și Electoratul Brandenburg, pentru ca după Congresul de la Viena (1815) ambele părți ale provinciei să revină Regatului Prusiei. După 1870 întreaga Pomerania a intrat în componența Imperiului German, fiind iarăși împărțită în 1945 prin noua frontieră germano-polonă trasată pe linia Oder-Neisse. Expulzarea etnicilor germani din teritoriile alipite în 1945 Poloniei a dus la înlocuirea populației germanofone cu polonezi, parțial repatriați din Ucraina și Belarus.

Partea de vest, numită și Pomerania Anterioară, a intrat în 1949 în componența R. D. Germane, după 1989 ea formând, împreună cu fostul principat Mecklenburg, landul Mecklenburg-Vorpommern. Deși provincia nu mai cuprinde minorități slavofone, în dialectul german vest-pomeranian (parte a germanei inferioare orientale) se mai simt influențe slave de vest, ca și în cel mecklenburghez, cu care este cel mai de aproape înrudit.

Schleswigul de Sud este în prezent cea mai nordică provincie a Germaniei, parte a landului Schleswig-Holstein. Multă vreme disputat cu Regatul Danemarcei, Schleswig a intrat în componența Germaniei după războiul cu Danemarca și Austria din 1864-1866, pentru ca după Primul Război mondial să fie împărțit printr-un referendum, nordul provinciei revenind Danemarcei, iar sudul Germaniei. În cadrul landului Schleswig-Holstein nu formează o unitate administrativă distinctă, fiind împărțită în trei districte. Limba vorbită, în afară de germana standard, este un dialect al saxonei inferioare (Schleswigisch), daneza (variante sud-uitlandică), iar în vest și frizona nordică, ultimele două fiind limbi minoritare oficiale. Deși nu toți vorbesc daneza, minoritarii de origine nord-germanică au o identitate clară, definindu-se ca și danezi și având organizații culturale și politice proprii, cum ar Sydslesvigske Vælgerforening (Asociația Alegătorilor din Schleswigul de Sud).

Scotia a fost un regat separat de Anglia până în 1603, când Iacob al VI-lea Stuart, regele scoțienilor a moștenit tronurile Angliei și Irlandei și a devenit regele Iacob (James) I al Angliei. În prealabil, un rol important în identitatea regională

a scoțienilor l-a jucat Biserica Presbiteriană a Scoției, după ce Parlamentul scoțian a proclamat în 1560 secesiunea de biserica catolică.

Cu excepția perioadei Protectoratului lui Cromwell (1653-1659), Scoția a rămas independentă până la Tratatul de Uniune cu Anglia din 1706, din care a rezultat în anul următor crearea Regatului Unit al Marii Britanii. Uniunea a fost sprijinită de scoțieni din rațiuni economice, chiar dacă ei ar fi preferat mai degrabă un statut federat unei uniuni propriuzise. Deși Parlamentul Scoției a fost desființat, Scoția a reușit să-și păstreze prerogative importante, printre care autonomia educației și cea a bisericii calviniste. Sistemul de învățământ din Scoția este diferit până în prezent de cel din Anglia, fiind mai asemănător celor din Europa continentală decât celui din restul Marii Britanii. Biserica reformată din Scoția, în care suveranul britanic nu joacă nici un rol, a devenit între timp un simbol al identității naționale a scoțienilor (Duchein, 2013).

După actul de uniune, deciziile privind Scoția au fost luate în Parlamentul de la Londra până în 1885, când a fost înființat Ministerul Scoției. Aceasta a fost prima dată când Scoția a fost tratată ca o entitate separată. În 1939 sediul Ministerului a fost mutat la Edinburgh, iar după 1945 competențele lui includeau probleme ca educația, sănătatea, agricultura, infrastructura, poliția și locuirea urbană. Ca urmare a puternicului ei profil industrial, Scoția a devenit în perioada postbelică un puternic fief al Partidului Laburist, dar criza economică din anii '70 a dus la un reviriment al naționalismului.

Partidul Național Scoțian (SNP) a apărut în 1934 ca a patra forță politică după cele trei partide tradiționale ale Marii Britanii, dar a rămas marginal până la sfârșitul anilor '50, când dispariția Imperiului Britanic a lichidat și avantajele de a fi britanic, cel puțin din punctul de vedere al scoțienilor. Descoperirea câmpurilor petrolifere din Marea Nordului a dat un nou impuls naționalismului scoțian, deoarece a deschis noi perspective pentru o potențială independență economică și în final politică a Scoției. La alegerile din 1974, SNP a câștigat 30% din voturi,

11 locuri în Parlamentul Britanic și a devenit cea de a doua forță politică din Scoția, dar nu a reușit să obțină majoritatea până în 1997, parțial din cauza nereușitei referendumului din 1979 despre Parlamentul Scoției (Györi-Szabó, 2006).

După referendumul din 1997 s-a reînființat Parlamentul Scoției, sub forma unei adunări legislative unicamerale cuprinzând 129 membri, cu autoritate asupra a numeroase domenii ale politicii interne. Partidul Național Scoțian a câștigat o majoritate covârșitoare la alegerile parlamentare generale din Scoția în 2011 și a legiferat în curând un referendum pentru declararea independenței care s-a ținut la 18 septembrie 2014, dar proclamarea independenței a fost respinsă cu o majoritate de 55%. Pe de altă parte, la referendumul despre apartenența în continuare a Regatului Unit la Uniunea Europeană din 23 iunie 2016, Scoția a respins retragerea din UE cu o majoritate de 62%. Deși actualmente cei mai mulți cetățeni ai Scoției par să fie sătui de referendumuri, declarații politice recente în legătură cu negocierile privind Brexitul arată că independența pentru Scoția este doar o chestiune de timp.

Irlanda de Nord a devenit o provincie separată a Regatului Unit în 1921, când Irlanda a fost împărțită ca urmare a proclamării independenței Statului Liber Irlanda în anul precedent. Datorită majorității ei protestante covârșitoare (peste 2/3), Irlanda de Nord a avut o autonomie relativ stabilă, cu Parlamentul ei propriu (Stormont) până la sfârșitul anilor '60, când discriminarea și pauperizarea catolicilor minoritari au dus la demonstrații masive. Escaladarea violenței a dus la reparația organizațiilor paramilitare în ambele comunități (Armata Republicană Irlandeză Provizorie – IRA -pentru catolici, Forța Voluntară din Ulster pentru protestanți) și intervenția armatei britanice în august 1971, care a ucis 13 oameni la Londonderry cu ocazia reprimării demonstrației din „Duminica Însângerată” (30 ianuarie 1972).

În curând guvernul britanic a dizolvat Parlamentul din Ulster, a abolit autogovernarea Irlandei de Nord și a introdus guvernarea directă de la Londra. „Tulburările” din perioada 1968-

1998, marcate de lupte de stradă, schimburi de focuri și atacuri cu bombe artizanale, au provocat moartea a 3300 oameni și rănirea a 42000 persoane (aproape 3% din populație), din care 60% civili. Din 1972, în Irlanda de Nord 18000 oameni au fost acuzați de terorism. Naționaliștii au ucis (sub acuzația de trădare) de patru ori mai mulți oameni dintre ai lor decât unioniști. În toți acești ani, conducerea catolicilor a urmat o strategie dublă („arme și voturi”) : IRA a avut a ramură politică (Sinn Fein) care lupta pentru drepturile catolicilor. Incapacitatea guvernului britanic de a rezolva problema din Ulster a dus la începerea unui proces de negocieri pentru pace în 1985, încheiat prin acordul Anglo-Irlandez de la Hillsborough, unde Regatul Unit a admis pentru prima dată implicarea Irlandei în protecția catolicilor din Nord și principiul drepturilor egale pentru ambele comunități. Din păcate acest prim proces de pace a eșuat ca urmare opoziției și a boicotului din partea protestanților. În consecință, violențele au fost reluate până în 1994, când IRA a proclamat unilateral încetarea focului, urmat în curând și de paramilitarii unioniști.

Acordul de la Belfast, numit în mod curent “Înțelegerea din Joia Mare” (10 aprilie 1998) a proclamat încetarea focului de către cele mai multe organizații paramilitare și predarea completă a armelor acestora, reforma poliției și, în mod corespunzător, retragerea armatei de pe străzile Ulsterului și din zonele de frontieră sensibile. În același timp s-a reiterat poziția bine cunoscută a Marii Britanii, potrivit căreia Irlanda de Nord va rămâne parte componentă a Regatului Unit atâta timp cât majoritatea cetățenilor nord-irlandezi nu vor decide altfel. În 28 iulie 2005, IRA a proclamat încheierea ostilităților și de atunci a predat întregul ei arsenal. Acest ultim act de dezarmare a fost realizat în deplin acord cu Acordul din Belfast din 1998. Prin urmare armata britanică a început retragerea din Irlanda de Nord (Joannon, 2006).

Politicienii aleși în Adunarea Ulsterului la alegerile legislative din 2003 au fost convocați la 15 mai 2006 în scopul de a alege un prim-ministru și un vice prim-ministru al Irlandei de Nord, precum și membrii executivului ca un pas

preliminar restaurării autoguvernării suspendate. În 2007, 36% din populația Irlandei de Nord se defineau ca unioniști, 24% ca naționaliști, iar 40% ca nici una, nici alta. Potrivit unui sondaj de opinie efectuat în 2015, 70% din locuitorii Ulsterului s-au exprimat ca preferând menținerea pe termen lung a Irlandei de Nord în cadrul Regatului Unit, în timp ce 14% ar prefera apartenența la o Irlandă unită.

Țara Galilor (Wales) a fost cucerită în 1267 de către regele Edward I al Angliei, al cărui fiu a devenit primul Prinț de Wales ca moștenitor al tronului englez. Principatul și-a păstrat autonomia până în 1536, când regele Henric al VIII-lea a unit în cele din urmă cele două țări și a extins jurisdicția Bisericii Anglicane și asupra Țării Galilor. Exploatarea cărbunilor în timpul revoluției industriale a adus capitaluri importante și dezvoltare pentru Wales, dar prevalența englezei vorbite a dus la declinul galezei (Welsh), ajungând să fie vorbită în prezent de mai puțin de un sfert din populația provinciei (cca 700000 persoane). În secolul al 20-lea a avut loc o renaștere a sentimentului național galez. Partidul Welsh (Plaid Cymru) a fost înființat în 1925, militând pentru autonomie sau independență față de restul Regatului Unit. Mișcarea independentistă irlandeză (Home Rule) a avut efect și asupra naționalismului galez, dar niciodată atât de mult încât să ajungă la separatism. A rămas mai degrabă sub o formă de revendicare culturală, lingvistică, luptând pentru păstrarea identității naționale, fiind populară mai ales în rândurile vorbitorilor de galeză.

Recesiunea de la începutul anilor '30 și de la sfârșitul anilor '50 a lovit mai ales sudul Țării Galilor, cu o economie dominată de minerit. Statutul provinciei însă nu s-a schimbat până în 1955, când Cardiff a fost proclamată capitală a Țării Galilor, apoi în 1959 a fost înființat Departamentul Galez pentru Dezvoltare, iar în final în 1964 Ministerul Țării Galilor, cu un ministru la conducere. Decretul Welsh Language Act din 1967 a declarat galeza limbă oficială (împreună cu engleza). Ca urmare, există un post de radio și televiziune galez, se publică presă și cărți în limba galeză, iar în școlile din nordul provinciei

mai ales se predă și limba galeză. În același timp, pentru a întări atașamentul Țării Galilor la coroana britanică, în 1969 prințul Charles a fost încoronat Prinț de Wales. La un referendum organizat în 1979, doar 12% din alegători au sprijinit statutul de autonomie. Aceasta a avut un efect negativ asupra naționalismului galez, revigorat abia în timpul guvernării laburiste din anii '90. Un nou referendum despre înființarea Adunării Naționale a Țării Galilor (în același timp cu cel similar din Scoția) a fost organizat în 1997, câștigând o majoritate la limită (50,3%) în favoarea Parlamentului local și urmat în anul următor de decretul de înființare a Guvernului Țării Galilor. Acest decret a fost amendat în 2006, pentru a lărgi competențele Adunării, dându-i puteri legislative asemănătoare celor ale Parlamentului Scoției și ale Adunării Legislative a Irlandei de Nord.

Flandra a fost inițial un comitat autonom în cadrul Franciei Occidentale. Împărțită în cursul Evului Mediu între Regatul Franței (partea sudică) și Țările de Jos, partea nordică a intrat împreună cu Brabantul în stăpânirea Habsburgilor spanioli, apoi în secolul al 18-lea (ca urmare a păcii de la Utrecht, 1713) a Imperiului Austriac. Franța republicană a revendicat și partea nordică a Flandrei cu Brabant din 1794, acestea fiind apoi încorporate primului Imperiu Francez (1804-1815). Congresul de la Viena a înființat Regatul Țărilor de Jos (1815), cuprinzând atât Olanda, cât și Brabantul și fostele părți habsburgice ale Flandrei, Sfânta Alianță sprijinind crearea unui stat-tampon la nord de Franța.

În 1830, din partea de Nord a Flandrei (de limbă flamandă) împreună cu Valonia și Brabantul a luat naștere Regatul Belgiei, ca urmare a revoluției belgiene care a proclamat separarea de efemerul Regat al Țărilor de Jos. Limba franceză a fost limba oficială și predominantă în noul regat, deși 58% din populație era flamandă, vorbind diferite dialecte ale limbii flamande/olandeze. Reforma sistemului electoral din 1893 a întărit ponderea politică și identitatea cetățenilor de limbă flamandă, care au început să lupte pentru egalitate. Ca urmare, în 1898 a fost declarat principiul egalității între cele două

comunități majore ale Belgiei. Naționalismul flamand a rămas în esență cultural până la Primul război mondial, militând pentru egalitatea celor două limbi vorbite. Naționalismul teritorial și revendicarea federalismului a apărut numai după ce guvernul de la Bruxelles a respins în 1914 proiectul înființării unei universități autonome de limbă flamandă. Ocupația germană din perioada primei conflagrații mondiale a avut ca efect secundar întărirea naționalismului flamand, încurajat și de ocupații care au jucat cartea „Divide et Impera” prin crearea unei regiuni de limbă exclusiv flamandă în timpul ocupației.

Alegerile generale din 1919 au dus la o creștere și mai semnificativă a ponderii politice a flamanzilor. În perioada interbelică, statutul lingvistic al regiunilor și al așezărilor a fost stabilit după rezultatele recensămintelor, începând să ia contur o separare clară în teritoriu a nordului flamand de sudul francofon, în timp ce ambele comunități respingeau statutul de bilingvism de teama asimilării reciproce a minorităților. Ca reacție la naționalismul flamand, naționalismul valon a devenit mai puternic în comitatele din sudul țării. Conflictul dintre cele două comunități a fost agravat de referendumul din 1950 privind reîntoarcerea în țară a controversatului rege Leopold al III-lea din exilul elvețian, considerată o chestiune politică, având în vedere că majoritatea flamanzilor îl susțineau pe rege, în timp ce valonii respingeau întoarcerea lui. Pentru a evita escaladarea conflictului, regele exilat a renunțat să se mai întoarcă și a abdicat în favoarea fiului său Baudoin (Dumont, 1977).

Revendicarea separării lingvistice a teritoriului flamand a fost îndeplinită printr-un amendament constituțional în 1963, când s-au stabilit oficial frontierele lingvistice. Potrivit acestui amendament, țara are trei limbi oficiale (flamandă, franceză și germană), flamanda în nord, franceza în sud, iar regiunea Bruxelles este bilingvă, deși 85% din populație vorbește limba franceză. Din totalul populației Belgiei, 58% trăiește în Flandra, 31% în Valonia, 10% în Bruxelles și 0,7% în districtele de limbă germană.

În 1993 a avut loc o nouă reformă constituțională, potrivit căreia Belgia devenea un

stat federal în toată regula, compus (ca urmare împărțirii Brabantului între cele două comunități lingvistice) din trei entități teritoriale: Flandra, Valonia și regiunea Bruxelles. În urma alegerilor parlamentare belgiene din 13 iunie 2010, partidul naționalist Noua Alianță Flamandă (NVA) a devenit cel mai puternic partid din Flandra, în timp ce Partidul Socialist cel mai puternic partid din Valonia. După alegerile federale din 2014, naționaliștii flamazi s-au întărit și mai mult, participând și la coaliția de guvernământ federal.

Insulele Åland au aparținut Regatului Suediei până în 1809, când împreună cu Finlanda au fost anexate de Imperiul Rus. Situate mai aproape de Suedia decât de Finlanda, populația insulelor (cca. 25000) este aproape în exclusivitate de naționalitate suedeză. După Primul război mondial, după ce Finlanda și-a câștigat independența, un conflict grav a izbucnit între ea și Suedia în privința viitoarei apartenențe politice a insulelor Åland, amenințând chiar cu ostilități deschise. Populația ar fi optat pentru alipirea la Suedia, care în 1918 a și ocupat temporar insulele, invocând motive umanitare. Încercând să evite pierderea lor, Finlanda a acordat autonomie insulelor. Disputa a fost dusă în fața Consiliului Societății Națiunilor, care a decis în 1921 în favoarea Finlandei, cerând o autonomie mai largă, precum și demilitarizarea insulelor Åland. În urma negocierilor dintre Suedia și Finlanda, statutul de autonomie a fost garantat de către ambele țări. Cu toate acestea, în 1945 parlamentul din Åland și-a proclamat intenția de a se uni cu Suedia, hotărâre care însă nu a fost susținută de Suedia și a fost imediat respinsă de Finlanda. O nouă lege de autogovernare a fost adoptată în 1951, valabilă până în 1993, când insulele Åland au primit un statut de autonomie și mai largă.

Laponia (Sapmi) este un teritoriu locuit de membrii comunităților sami, de limbă fino-ugrică, divizat între patru țări din nordul Europei (Norvegia, Suedia, Finlanda și nordul peninsulei Kola în Rusia). Laponii (termen de origine suedeză) se autodefinesc în limba lor ca și *sami* și reprezintă singura etnie „indigenă” nomadă din Europa, definită și în dreptul internațional

ca *indigenous ethnic group*, și trăiesc în zona subpolară din vecinătatea Cercului Polar de Nord. Numărul lor total este de cca. 60-70000, din care 35-40000 în Norvegia, 16-17000 în Suedia, 5-6000 în Finlanda și abia vreo 2000 în Rusia, din care cca 35000 mai vorbesc dialectele limbii sami, înrudită mai de aproape cu finlandeza și estona. Ei sunt în minoritate chiar și în țara lor de baștină, iar în urma industrializării numeroși locuitori de origine sami au emigrat și trăiesc în prezent în orașele din țările menționate.

Identitatea laponilor este și în prezent strâns legată de țara de origine și de modul de viață tradițional, bazat pe vânătoare, pescuit și creșterea renilor. Multă vreme ei au fost considerați ca o populație cu o cultură înapoiată, inferioară celor scandinave și ca atare țintă pentru tendințele și programele de „civilizare”. Cele mai multe conflicte au rezultat în legătură cu exploatarea resurselor naturale din Laponia de către întreprinzătorii scandinavi, sprijinită și de guvernele țărilor respective.

A doua jumătate a secolului al 20-lea a fost o perioadă de activizare politică a laponilor, atât separat în cele trei țări din Fenoscandia, cât și sub forma colaborării între comunitățile sami din țări diferite. În același timp s-a schimbat și atitudinea societăților majoritare și a guvernelor față de sami, ele devenind mult mai tolerante. Autonomia teritorială a laponilor dispersați pe mari teritorii nu este realizabilă, însă alături de revendicările culturale un obiectiv esențial al mișcării autonomiste este asigurarea controlului asupra resurselor naturale din teritoriul de origine, condiție a subzistenței și a supraviețuirii modului de viață și culturii sami. Politica pro-minoritară a celor trei state s-a materializat în forme organizatorice asemănătoare, formându-se așa-numite *parlamente lapone*, realizând o combinație între principiul autonomiei individuale și cel teritorial (Györi-Szabó, 2006).

Insulele Faeroe au aparținut Norvegiei până în 1380, când prin Uniunea de la Kalmar aceasta a fost unită cu Danemarca. Când Uniunea s-a destrămat în 1814 ca urmare a păcii de la Kiel, Danemarca și-a menținut posesiunea insulelor Faeroe. După 1856, insulele s-au dezvoltat ca o

națiune modernă de pescari, cu o flotă proprie. Deșteptarea națională a început în 1888 prin lupta pentru păstrarea limbii faeroeze și deci a fost de orientare culturală, dar după 1906 a devenit din ce în ce mai politică în urma înființării partidelor politice din Insulele Faeroe.

Trupele britanice au invadat insulele la 12 aprilie 1940 ca răspuns la invadarea Danemarcei de către Germania nazistă. După cel de-al doilea Război mondial, controlul asupra insulelor a revenit Danemarcei, dar în 1948 a fost introdusă autogovernarea, cu un grad accentuat de autonomie locală. În 1973 Insulele Faeroe au refuzat să se alăture Danemarcei când aceasta a aderat la Comunitatea Economică Europeană. Insulele au trecut prin dificultăți economice considerabile în urma colapsului industriei pescuitului de la începutul anilor '90, dar de atunci au făcut eforturi considerabile pentru a-și diversifica economia. Populația sprijină din ce în ce mai mult proclamarea independenței, obiectiv declarat al Partidului Republican.

Groenlanda a fost colonizată pe coasta de vest de islandezi și norvegieni începând din 986, printr-un contingent de 14 nave sub conducerea lui Erik cel Roșu. Cea mai mare insulă din lume a devenit astfel un teritoriu de colonizare norvegiană până în 1380, când Norvegia a intrat în uniune personală cu Danemarca. În 1814, când uniunea coroanelor daneză și norvegiană a încetat, fostele colonii ale Norvegiei au ajuns sub controlul monarhiei daneze. În 1941, după ce Germania nazistă a ocupat Danemarca, Statele Unite au ocupat Groenlanda pentru a o apăra de o eventuală invazie. După cel de al doilea Război mondial, insula a fost o colonie daneză până în 1953, când Danemarca a declarat-o provincie autonomă.

Între 1955-1982 insula a fost administrată de Consiliul Provinciei, în timp ce la Copenhaga un minister special răspundea de Groenlanda. La începutul anilor '60 a crescut rezistența față de stăpânirea daneză, fiind revendicat un grad mai mare de autonomie, similar cu cel al Insulelor Faeroe. Începând din 1967, guvernatorul danez a fost înlocuit în cadrul Consiliului de către un președinte ales de către locuitorii

insulei. Groenlanda a aderat la CEE împreună cu Danemarca în 1973, dar la un referendum organizat în 1982 majoritatea groenlandezilor (52%) s-au pronunțat pentru părăsirea Comunității Europene. După trei ani de negocieri dificile, Groenlanda a părăsit în final CEE, primind un statut de asociat de peste mări, cu acces la piețele europene. Autonomia deplină a fost câștigată în mai 1979, când eschimosă (inuit) și daneză au devenit ambele limbi oficiale. Deși constituția daneză este valabilă în continuare în Groenlanda, insula are nu numai autonomie internă, dar și posibilitatea de a duce o politică externă proprie. Groenlanda are propriul ei drapel, flotă comercială, companie aeriană, iar monopolul comercial danez a fost abolit începând din 1986. Insula este reprezentată în parlamentul danez prin doi deputați. Partidele locale sunt împărțite, de la dorința de reînțoarcare în UE până la revendicarea independenței depline (Györi-Szabó, 2006).

În afara cazurilor enumerate, în țările din Europa de Vest și de nord mai sunt și alte regiuni caracterizate de particularism regional, fie pe baza unei identități etno-culturale, fie bazate mai mult doar pe patriotismul local, manifestat printr-o identitate regională aparte și care sunt de obicei susținute atât de statele respective, cât și de politica regională și culturală a Uniunii Europene.

În cazul în care vorbim de regiuni federale sau autonome, este dificil să luăm oricare din aceste cazuri ca modele de autonomie, fie pentru alte regiuni din Europa, fie din afara Europei, având în vedere că fiecare caz reprezintă rezultatul unui proces unic de evoluție istorică, în contextul mai larg al formării și dezvoltării statelor-națiuni. Integrarea regională în cadrul Uniunii Europene, descentralizarea și un nivel mai extins de autonomie pentru anumite regiuni poate oferi o soluție pentru autogovernarea teritoriilor cu particularități regionale speciale. Cu toate acestea, pe termen lung și din diverse motive, autonomia nu poate fi considerată ca un panaceu pentru toate tipurile de particularisme regionale, mai ales dacă luăm în considerare evoluțiile geopolitice și evenimentele recente atât din jumătatea vestică a Europei, cât și din cea estică.

Bibliografie

- [1] ADDAMS, G., (1994), *Free Ireland. Towards a Lasting Peace*, Robert Rinehart Publishers, Niwot, Colorado.
- [2] DRAGOMIR, E., MILOIU, S. (2010), *Istoria Finlandei*, Edit. Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- [3] DUCHEIN, M. (2013), *Histoire de l'Écosse*, Texto, Éditions Tallendier, Paris.
- [4] DUMONT, G.-H. (1977), *Histoire de la Belgique*, Librairie Hachette, Paris.
- [5] FEILING, K. (1966), *A History of England From the Coming of the English to 1918*, Macmillan, London, Melbourne, Toronto.
- [6] GYŐRI-SZABÓ, R., (2006), *Kisebbség, autonómia, regionalizmus* (Minority, Autonomy, Regionalism), Editura Osiris, Budapest.
- [7] HURDUBEȚIU, I., (1985), *Istoria Suediei*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- [8] JOANNON, P. (2006), *Histoire de l'Irlande et des Irlandais*, Tempus, Éd. Perrin, Paris.
- [9] KOVÁCS, CS. M. (2009), *New Nation States, Double Nation States or Geopolitical Anomalies on the Map of Europe ?*, Studia U.B.B., seria Geographia, nr.2, Cluj-Napoca.
- [10] KOVÁCS, CS. M. (2012), *Dimensiunile și accepțiunile integrării în științele socio-umane*. Geographia Napocensis, Anul V. nr.2, pp. 5-20, Cluj-Napoca.
- [11] KOVÁCS, CS. M. (2017), *Autonomie sau independență ? Particularisme și separatisme în Uniunea Europeană*. Geographia Napocensis, Anul XI. nr.2, pp. 37-47, Cluj-Napoca.
- [12] MORGAN, K. O. (1988), *The Oxford History of Britain*, Oxford University Press.
- [13] OLIVEIRA, I. (2015), *Seehofer Gives Merkel an Ultimatum on Migrants*, <http://www.politico.eu/article/merkel-ultimatum-seehofer-refugees-given-deadline-open-border-policy-migration>
- [14] RYING, B. (ed., 1988), *Danish in the South and the North, II. Denmark: History*, Published by The Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, Copenhagen.
- [15] SZENTE, Z. (2006), *Európai alkotmány-és parlamentarizmustörténet 1945-2005* (European Constitutional and Parliamentary History 1945-2005), Editura Osiris, Budapest.
- [16] TOKODI, Gy., NIEDERHAUSER, E. (1983), *Németország története* (History of Germany), Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [17] TOMBS, R. (2015), *The English and Their History*, Penguin Books, Random House.
- [18] WINKLER, H. A. (2002), *Der Lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republic*, Verlag C. H. Beck, München.